

Janyšková, Ilona

Pojmenování modřínu ve slovanských jazycích : Evě Havlové k šedesátinám

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1988, vol. 37, iss. A36, pp. [103]-110

ISBN 80-210-0079-1

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101635>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ILONA JANYSKOVÁ

POJMENOVÁNÍ MODŘÍNU VE SLOVANSKÝCH JAZYCÍCH

EVĚ HAVLOVÉ K ŠEDESÁTINÁM

Současná slovanská etymologie se stále častěji zabývá zpracováváním lexika jednotlivých věcných okruhů. Následující článek, který je malým příspěvkem k rozsáhlé věcné oblasti rostlin, chce podat etymologický výklad názvů modřínu (*Larix Mill.*) ve slovanských jazycích spisovných i v dialektech.

1. Pro část slovanského území (č., slk., p., ukr. a br.) jsou charakteristické následující lexémy pro označení modřínu: Č. *modřín* (spis. i dial.)¹ se objevuje až poměrně pozdě, v 17. nebo 18. století, poprvé bylo slovo doloženo u Vusína r. 1726.² Slk. *modrín*³ je knižní a zastar., dial. *modrín* je doloženo v archívu JÚLŠ s poznámkou, že tak označuje modřín mladší generace v okolí Bratislavy. P. *modrzew*, které je zaznamenáno od 15. století, žije v dialektech v četných variantních tvarech, srov. např. p. dial. *modrzeń* (Majewski 2, 426; Rostafiński Rośl. 328), *modrodrzew* (MAGP 11, 158n), *modrak*⁴ apod. Patří sem rovněž p. dial. *mądre drzewo* (Majewski 2, 426), *mądrzew* (MAGP 11, 158), které vzniklo lidovou etymologií, připodobněním p. adj. *modry* 'modrý' k *mądry* 'moudrý, chytrý'. Polonismem je ukr. spis. a dial. *modryna*,⁵ opět s mnohými obměnami v dialektech, srov. např. *modrén'*, *modrys'*, *moderev*, *moderevo*, (Makowiecki 201), stejně jako br. dial. *madryna*, *mandryna* (Kiselevskij 72), *mudraje drevo*, *mondre drevo*.⁶

Modřín apod. je slovo domácí zřejmě pouze v češtině a polštině (slk. < č., ukr. a br. < p.). Bylo by lákavé spojit je s adj. *modrý* (psl. *modrŕ), avšak motivace pojmenování podle modré barvy není zcela jasná. Berneker 2, 66 přijímá názor Zubatého,⁷ že strom byl takto nazván podle své namodralé

¹ *Příruční slovník jazyka českého*, Praha 1937—1957, sv. 2, s. 922; E. Hadač—A. Hadačová—J. Spal, SbPlzPI 5, 1964, 14.

² V. Šmilauer, *Naše řeč* 26, 1942, 196.

³ *Slovník slovenského jazyka*, Bratislava 1959—1968, sv. 2, s. 170; Buffa Bot. 330.

⁴ J. Maciejewski, *Słownik chełmińsko-dobrzyński*, Toruń 1969, s. 55.

⁵ R. Richhardt, *Polnische Lehnwörter im Ukrainischen*, Wiesbaden 1957, s. 79.

⁶ W. Budziszewska, *Rocznik slawistyczny* 35, 1974, 21.

⁷ J. Zubatý, *Archiv für slavische Philologie* 13, 1891, 530, pozn. 1.

s Machkem,⁸ že je nepředstavitelné, aby Slované nazvali před staletími modřín barvy a navíc dodává, že jehlice modřínu mají vespod dvě bělomodré čáry, zatímco jehlice jiných druhů konifer jsou modrozelené. Je třeba souhlasit právě podle modrobílé barvy čar vespod jehlic. Machek vidí hlavní důvod pojmenování modřínu v namodralé nebo spíše nafialovělé barvě vnější vrstvy modřínového dřeva a p. *modrodrzew* (> p. *modrzew*) pak vykládá jako ‚modré dřevo‘, tedy vlastně ‚strom s modrým dřevem‘ a ne ‚modrý strom‘ (srov. výše p. dial. *madre drzewo*).

Z dokladů vyplývá, že je to slovo poměrně mladé. Modřín nebyl ostatně ani v Čechách příliš znám, rostl zejména v horách, v Karpatech, Jeseníkách, dále na Českomoravské vysočině a v jihozápadní Moravě. Srovnejme, co se píše ještě v roce 1596 v Mathioliho herbáři (27B) o modřínu: „U nás v Čechách nejvíce žlaby z něho dělají a do Prahy i jinám od Bruntálu, z hor pomezí moravského a slezského, je vozí.“ Do Čech byl modřín zaveden až koncem 18. století; teprve až novodobé lesnictví rozšířilo modřín i do nižších poloh.

Machek⁸ a Šmilauer² předpokládali, že staré slovenské jméno modřínu bylo *brinъ, stáří již praslovanského; v jazycích jihoslovanských (sch. a sln.) označuje zejména jalovec. Tento starý slovenský lexém pro modřín je v různých obměnách zachován v části západoslovanských jazyků (č., slk. a p.), a to v jejich dialektech, srov. např. č. dial. (mor.) *břím*,⁹ slez. *břem*,¹⁰ č. st. *dřín*,¹¹ dial. *dřín*,¹² *dřeň*,¹³ a *zdříně* (Kott 8, 507; Šmilauer, o.c.); řadíme sem rovněž č. zastar. *děrec*,¹⁴ a slk. *derec*.¹⁵ Ze slovenských dialektismů uvádíme *brim* (archív JÚLŠ) a dolnotrenč. *brín*,¹⁶ z polských pak např. *brzém*¹⁷ a *brzym* (Majewski 2, 862).

Záměna *b-/d-* v češtině byla způsobena zřejmě vlivem č. *dřín* (psl. *dernъ), což je druh listnatého stromu nebo keře (Cornus). Později bylo slovo přetvořeno vlivem slova *modrý* v *modřín* (tak Machek Rostl. 37), přičemž se předpokládá vliv polský,¹⁸ srov. p. *modrzew* < *modrodrzew* < *modry* + *drzewo*.

Moszyński 43 ve snaze odvodit č. *modřín*. p. *modrzew* apod. z nedoloženého gót. *madra-triu ‚červený strom, červené dřevo‘¹⁹ rekonstruoval slovenské *modro-deru, jež považoval za

⁸ V. Machek, *Listy filologické* 63, 1936, 132n.

⁹ F. Bartoš, *Dialektický slovník moravský*, Praha 1906, s. 25; M. Kolaja, *Nářečí na Kyjovsku a Ždánsku*, Kyjov 1934, s. 125.

¹⁰ F. Bartoš, o. c.; A. Lamprecht, *Slovník středo-pavského nářečí*, Ostrava 1963, s. 25.

¹¹ *Herbář aneb Bylinář... Petra Ondřeje Mathiola... z německého pak jazyku v český přeložený od Adama Hubera z Rysnbachu D.—Danyele Adama z Veleslavína, Praha 1596, 27B.*

¹² F. Čoka, *Časopis vlasteneckého spolku musejního v Olomouci* 3, 1886, 136 a 26, 1909, 86; Q. Hodura, *Nářečí litomyšlské*, Litomyšl 1904, s. 77.

¹³ J. Š. Kubín, *Lidomluva Čechů kladských*, Praha 1913, s. 174; V. Eliášová, *Listy filologické* 66, 1939, 391.

¹⁴ J. Jungmann, *Slovník česko-německý*, Praha 1835—1839, sv. 1, s. 356; Kott 6, 33.

¹⁵ M. Kalál, *Slovenský slovník z literatury aj nářečí*, Banská Bystrica 1923, s. 91; Buffa Bot. 282.

¹⁶ I. Ripka, *Vecný slovník dolnotrenčianských nářečí*, Bratislava 1981, s. 53.

¹⁷ J. Karłowicz—A. Kryński—W. Niedźwiedzki, *Slovník języka polskiego*, Warszawa 1900—1927, sv. 1, s. 218.

¹⁸ V. Šmilauer, *Naše řeč* 29, 1945, 193, pozn 1; T. Z. Orłóś, *Zapożyczenia słowiańskie w czeskiej terminologii botanicznej i zoologicznej*. Kraków 1972, s. 42.

¹⁹ Germ. *madra-se objevuje v názvech rostlin, ktoré dávajú barvířskou červen; kúry modřínu se dřive používalo v primitivním barvířství, srov. K. Moszyński, *Język polski* 33, 1953, 355.

částečný kalk právě onoho neexistujícího gót. slova. Moszyński tedy předpokládal, že Slované při svém posunu na západ přijali od Germánů název pro modřín; kdy to bylo, neví.

Z ostatních výkladů uveďme ještě tyto dva:

S ohledem na existenci sln. *kłen* vedle *makłen*, *mekłen*, 'javor' považují Sadniková—Aitzetmüller²⁰ č. *modřín* za tvar s jmenným prefixem *mo-* a rekonstruuji tyto dubletní slovanské tvary: *brinъ : *mobrinъ (> č. *modřín*). Srov. níže sln. *macésen*.

Budziszewská²¹ etymologizuje p. *modrzew* stejně jako r. *moźżewélnik*, 'jalovec'. Z mazurského *mozdrzeń* a malopolského *moźdżeń* vyvozuje *moźdźewъ = *mozg-ewъ a předpokládá existenci paralelního *mozg-ewъ || *mozg-enъ; základ *mozg-* je pak stejný jako u r. *moźżewélnik*.

Ani výklad sl. *brinъ není zcela jasný. Nejprijatelnější se zdají být úvahy o předсловanském původu *brinъ, o jeho původu substrátovém.

Machek²² považoval sl. *brinъ za slovo původu praevropského, které bylo přejato od neindoevropského obyvatelstva dávné Evropy a srovnával je s ř. *prinos*, 'dub křemelák'. Sémanticky však tento Machkův výklad nepřesvědčuje (listnáč × jehličnan). Skok 1, 211 zase odkazoval na *brenia, 'jalovec' na Iberském poloostrově a na *b(e)reun-io*, 'borovice, modřín' v alpských románských oblastech a považoval sl. *brinъ za slovo předсловanské reliktové. Také Hubschmid²³ a po něm Bezlaj²⁴ předpokládali předсловanský původ sl. *brinъ, jež srovnávali s román. výrazy, které se vyskytují v blízkosti podobných slovanských slov, srov. sln. *brina*, 'jalovec'; a sice s furl. *brêne*, 'listoví pryskyřnatých stromů' (tedy vlastně 'jehličí'), dále román. (tessin.) *brinkul*, 'keř jalovce', *brėnkuro*, 'borovice kleč', (aost.) *brenva*, 'modřín'. Hubschmid o.c. předpokládal, že sl. *brinъ a uvedená románská slova jsou původu předсловanského a předrománského, přitom však pocházející ze společného pramene, ze stejného substrátu. Smoczyński²⁵ byl toho názoru, že modřín byl původně druhem vlastním karpatské flóry (srov. Moszyński 295). To také odpovídá jazykové situaci: sl. *brinъ, původně snad 'modřín', je zastoupeno v češtině a polštině; do jihoslovanských jazyků se podle něho dostalo v období migrace Slovanů z oblasti Karpat na jih. Tím také autor vysvětlil posunuté významy sl. *brinъ v jsl. jazycích (srov. zsl. 'modřín' a jsl. 'jalovec; smrk').

Starší etymologie se snažily vykládat slovo z ie. kořene **bher-*, 'ostrý, špičatý apod.' s různým rozšířením kořene. Berneker 1, 86 myslel na spojitost s *briti*, 'krájet, řezat' kvůli nahořklé chuti bobulí jalovce a srovnával sl. *brinъ se stangl. *brīne*, střangl. a angl. *brine*, střhol. *brīne*, hol. *brijn* vše, 'slaná voda, solný roztok, lák' a opíral se přitom o lat. dvojici *acer* — *acerbus* a ř. *oksús* — *óksos*. Pro sl. *brinъ tedy předpokládal původní význam 'jalovec'. Walde—Pokorny²⁶ rekonstruovali sl. tvar **br̥r-inъ* (< ie. **bher-*, 'řezat'), jehož kořen považovali za redukováný stupeň ablautu od *borъ. Vycházeli přitom z představy ostrých jehlic, které měly motivovat pojmenování stromu.

Moszyński 44n považoval sl. *brinъ za výpůjčku z germ. a spojoval je se sthn. *brima*, *brimma*, *brāma*, *brāmma*, něm. dial. *bram*, stangl. *brōm* atd. Sthn. tvary *brāma* f., *brāmo* m., *bramma*, *brammo* označovaly vedle 'trní, trnité křoví' různé rostliny s trny, srov. např.

²⁰ L. Sadnik—R. Aitzetmüller, *Vergleichendes Wörterbuch der slavischen Sprachen* 1, Wiesbaden 1975, s. 437n.

²¹ W. Budziszewska, *Rocznik slawistyczny* 35, 1974, 22n.

²² V. Machek, *Lingua Posnaniensis* 2, 1950; Machek Rostl. 36; V. Machek, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1968, s. 73.

²³ J. Hubschmid, *Zeitschrift für romanische Philologie* 66, 1950, 17n; J. Hubschmid, *Etimologija* 1967, 246n.

²⁴ F. Bezlaj, *Slovenska vodna imena*, Ljubljana 1956—1961, sv. 1, s. 87n; F. Bezlaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, Ljubljana 1976—, sv. 1, s. 44.

²⁵ W. Smoczyński, *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej* 11, 1972, 293n.

²⁶ A. Walde—J. Pokorny, *Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen*, Berlin—Leipzig 1930—1932, sv. 2, s. 164.

něm. dial. *brama* 'ostružina *Rubus*' (Marzell 3, 1456). Tyto úvahy o přejetí z germ. jsou velmi pochybné. Proč by Slované, na jejichž území byl modřín autochtonní (i když pouze v omezené oblasti), přejímali od Germánů lexém pro tuto dřevinu, když ani ve staré němčině *brimma* apod. modřín neoznačovalo? A navíc, ani hláskově by nebyl (oproti Moszynskému) stav bezvadný. Při předpokládaném přejetí by se museio vyjít ze sthn. tvaru *brimma* (abychom mohli vysvětlit sl. -i-), janovec *Sarothamnus*; pak ovšem tento výklad nevyhovuje ani sémanticky, protože janovec trny nemá.

2. Pro východoslovanské jazyky jsou typické následující výrazy pro modřín: r. spis. a dial. *listvennica*, v dial. pak také *listva*, *lišvá*, *listá*, *listven'* f. i m., *listják*, *listvenka*, *listvják*, *listvjága* aj. (SRNG s.v.), ukr. *lystvénnycja* (Makowiecki 204) a br. *listóŭnica* (Kiselevskij 72). Ve vsl. jazycích tyto výrazy označují modřín evropský (v oblasti Karpat), zejména však modřín sibiřský, který je původní v oblasti západní a částečně i východní Sibíře. Z ruštiny je i b. *lištenica*, v dial. *liš(t)nik*,²⁷ stejně jako sch. *listvenica* (Simonović s. XVII).

Etymologie je průhledná, jsou to deriváty r. *lišvá* 'listí, listoví' < r. *liš* (psl. *lišь).

Modřín je jediným jehličnanem, kterému na zimu opadávají jehlice, což je jev vlastní listnáčům; odtud i motivace pojmenování. Nakonec Dal' 2, 657n rozumí pod r. *liš* všechno to, co tvoří zeleň rostlin, u jehličnanů je to tedy jehličí. Srovnejme rovněž, jak popisuje modřín Mathioli (27B): „Tak sám dřín mezi těmi stromy, kteříž šišky nesou, na žádnou zimu nic nedbaje sám jako nahý bez listí přes zimu ostává a vytrvává.“

Stejnou motivaci pojmenování můžeme vidět i u č. dial. *holé dřevo* 'modřín opadavý' (Kosík 31; Svoboda 1, 278).

3. Tyto výrazy pro modřín jsou známé pouze v části sch. jazykového území a ve slovinštině: charvát. (kajk.) *mecesan* (Šulek 227), sln. spis. *macésen*, dial. také *mečesen*, *macès*, *mecès*, štýr. *macéselj*, rez. *masosen*, *masosna* (Plet. 1, 539, 554 a 559), dále dial. *mesen* (Šulek 231), *masen*, *mesesen*,²⁸ *mecesan* (Simonović 262) aj. Jsou to slova nejasná (Berneker 2, 1). Štrekelj²⁹ vycházel z původního *ma-sosna, svedly ho k tomu zřejmě blízké tvary v rez. dial. — *masosna* a *masosen*; Oštir³⁰ rekonstruoval zase *ma-césnъ. V obou případech však zůstává nejasný původ prefixu **ma-*. Existuje sice např. v sch. dvojice *klèn* a *mäklen*, avšak pouhé *césen jako protějšek k *macésen* doložen není. Z těchto důvodů se nám zdá nejpřijatelnější výklad Skokův (Skok 2, 395), který myslel na substrátový původ sch. a sln. slov.

4. R. dial. (Jakutsk) *dévevo* 'strom, zejm. modřín' (SRNG 8, 13) je příkladem sémantického posunu, při kterém došlo k zúžení původně daleko obecnějšího významu. Připomeňme ještě, že v oblasti Sibíře, odkud je i doklad, je modřín původní a častý.

²⁷ S. Mladenov, *Etimologičeski i pravopisen rečnik na bŭlgarskija knižoven ezik*, Sofija 1941, s. 276; *Bŭlgarski etimologičen rečnik* (red. V. Georgiev), Sofija 1962—, sv. 3, s. 426; Achtarov 194.

²⁸ F. Bezlaž, *Eseji o slovenskem jeziku*, Ljubljana 1967, s. 100.

²⁹ K. Štrekelj, *Archiv für slavische Philologie* 35, 1913, 137.

³⁰ K. Oštir, *Étnolog* (Glasnik kr. etnografskega muzeja v Ljubljani) 3, 1929, s. 102; K. Oštir, *Donum natalicium Schrijnen*, Nijmegen-Utrecht 1929, s. 291; K. Oštir, *Drei voroslavisch-etruskische Vogelnamen*, Ljubljana 1930, s. 16.

5. Slk. dial. (Liptovský Mikuláš) *máj*, 'modřín', *májča*, 'mladý modřín' (archív JÚLŠ) získalo svůj název podle toho, že v předvečer 1. máje stavějí chlápci na vesnici *máj* před domem své vyvolené dívky, srov. něm. dial. (oblast Spiše) *Maibäum*, 'modřín' (Marzell 2, 1179). Svoboda 1, 278 uvádí mezi č. lid. názvy pro modřín také *májik*, v p. dial. je *máji*, *mařna* (MAGP 11, 158).

6. Ukr. *čubátnyk*, 'modřín opadavý' (Žel. 2, 1078; Hrin. 4, 474; Makowiecki 200) souvisí zřejmě s ukr. *čubátuj*, 'chocholatý'. Jde o metaforu, strom byl nazván podle pohledu jehlic — ty vyrůstají ve svazečcích po 15—40.

7. Přejetí:

R. dial. (sev.) *něgla* (Dal' 2, 1325; Annenkov 254), olon. *něgla*,³¹ archang., olon. *meglá*,³² *měgla*, olon. *meglína*, *meglenica*, archang. *meglóvnik*, *miglá*, *miglína*, *miglóvina* (SRNG s.v.) vše 'modřín', zejm. 'modřín sibiřský', jsou slova nejasná, která se vykládají dvěma odlišnými způsoby:

Uvedené ruské dialektismy se považují za přejaté z ugrofinských jazyků. Meckelein a Kalima³³ je odvozují z karel. *ňegla*, *niegla*, olon. *nieglu*, veps. *ňegl*, fin. *neula*, 'jehlice' jehličí (jedle, smrku)'. Mägiste³⁴ nachází nověji v uralských jazycích slova, která sémanticky (a částečně také hláskově) odpovídají r. *něgla*; jsou to čerem. *nulgo*, 'druh jedle', kom. *nyl*, udmur. *nil-*, samojed. *ňalk*, Edeltanne' a jako uralský prátvar určuje *ňolk, **ňulk-*. Za nejpravděpodobnější pramen přejetí považuje Mägiste nějaký ugrofinský dialekt v Povolží (čeremštinu, mordvinštinu, či dokonce starou merjanštinu?). V případě přejetí z ural. jazyků by však autor musel vysvětlit metatezi *-lg-* > *-gl-*, která by zřejmě musela proběhnout již v ugrofinských jazycích. Později se Kalima³⁵ zřiká svého výkladu o ugrofin. přejetí a souhlasí s výkladem Šachmatova,³⁶ že r. *něgla* je slovo domácí slovanské a že je identické s p. *joďta*. Nevysvětlil však ani iniciální ruské *n-*, *ň-* oproti polskému *j-* (snad *n-* protetické?), ani změnu *-dl-* > *-gl-*, která je sice známá i v ruštině, je však běžná pouze v pskovských dialektech.

R. dial. *karagáj*, 'Larix sibirica' (uvádí pouze Annenkov 254 s poznámkou, že je to slovo tatarské) by bylo lákavé spojit s kirg. *karagaj*, 'smrk'; smrkový les'.³⁷ Sémantický přechod 'smrk' > 'modřín' nečiní potíže (jehličnany se často zaměňovaly, v. níže). Nejasné jsou však cesty přejetí, protože doklad r. dialektismu je z oblasti Vjatska (dnešní Kirov), která je hodně vzdálená oblasti působení kirg. jazyka.

Následující slova, a sice hl. *larik*,³⁸ dial. *lerchnbom*, dl. dial. *lerche*, hl. a dl.

³¹ *Slovar' russkago jazyka sostavlennij vtorym otdelenijem Imperatorskoj akademii nauk*, S. Peterburg 1891—1927, sv. 8, s. 219.

³² Iniciální *m-* zřejmě podle *mjánda* (tak M. Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1953—1958, sv. 2, s. 207), druh borovice rostoucí na vlhkých místech'.

³³ R. Meckelein, *Die finnisch-ugrischen Elemente im Russischen*, Berlin 1914, sv. 1, s. 52; J. Kalima, *Die ostseefinnischen Lehnwörter im Russischen*, Helsinki 1919, s. 171.

³⁴ J. Mägiste, *Studia Orientalia* M. Räsänen anno 1953 sexagenario ddd Societas Orientalis Fennica amici, Helsinki 1954, 9, s. 1n.

³⁵ J. Kalima, *Finnisch-ugrische Forschungen* 29, 1946, 88.

³⁶ A. A. Šachmatov, *Očerok drevnejšago perioda istorii russkogo jazyka*, Petrograd 1915, s. 101n.

³⁷ *Kirgizsko-russkij slovar'*, Moskva 1965, s. 347.

³⁸ F. Jakubaš, *Hornjoserbsko-němski słownik*, Budyšin 1954, s. 163.

lercha,³⁹ byla přejata prostřednictvím němčiny (srov. sthn. *larikka*, *lericha*, střhn. *larche*, *lerche*, něm. *Lärche*, dial. *Lerch(e)*, *Lerchenbaum* apod. — v. Marzell 2, 1177n) z lat. *larix* ‚modřín‘; stejně tak i sln. *rélih* ‚modřín‘ (Plet. 2, 417), které vzniklo metatezí z něm. *Lärche* (Skok 1, 58).

V č. dial. a slk. dial. existují rovněž četné hláskové obměny něm. *Lärchenbaum*, *Lerbaum* apod., které byly přejaty od německého lesnického personálu,² srov. např. *lerpán*,⁴⁰ přesmykem *relpán* (Kott 9, 272), *lerfán*, *merfán* (Kott 9, 162), *merfan*, *morfán*, *rajchypán*,² *rechumpán*,⁴¹ *verpán*⁴² apod. V slk. dial. je *lerpán*, *lerpám*, *lerbán*, *verpán*, *verbán*, *erpán* (archív JÚLŠ). Z něm. jsou přejaty i p. dial. výrazy pro modřín, srov. *lerša*, *lercha* apod. (MAGP 11, 159), *larche*, *lercha*, *lerchenbaum* (Dubisz 22n). Do této skupiny můžeme zařadit i ukr. *lerdérévo* (Žel. 1, 402), hucul. *lendévevo* (Hrin. 2, 355; Makowiecki 201).

Následující výrazy pro modřín vděčí za svoji existenci špatnému překladu něm. *Lärchenbaum* (srov. něm. *Lerche* ‚skřivánek‘ > *Lerchenbaum* oproti *Lärche* ‚modřín‘): č. (chod.) *skřivánčí* (Kosík 106), *skřivánčí (strom)*, *skřivánčina*, *skřivánek*,⁴³ *skřivánčí dříví*,² *skřivan* (Svoboda 1, 278), na Doudlebsku se říká *šťasný* nebo *šťasný dřevo*,² hl. *škowronče drjewo* (Radyserb—Wjela 59), srov. dále dl. dial. *škobronkowe drjowo*, *škobronkowy bóm*,⁴⁴ podobně také v p. dial.: *skowronkowiec* (Majewski 2, 426), *skowron*, *skowronek*, *skowronkowe drzewo* (Dubisz 22n) apod. a v kaš.: *skovrónk*, *skobrónk*, *skovrónkové dřevo*.⁴⁵

Románského původu je sch. *àrež*,⁴⁶ *ariž*, *àrežovina*,⁴⁷ *ariš*, *ariševina* (Šulek 4), *arič* (Simonović 262), u Škoka *lariž*. Podle Škoka 1, 58 byla tato slova přejata přes benát. *lariše* z it. *larice* ‚modřín‘ < lat. *larix* tv.⁴⁸

8. K nejasným a nedostatečně doloženým názvům patří ukr. *jaremyš* ‚modřín opadavý‘ (Makowiecki 200) a r. dial. (Perm) *kislenica* ‚modřín‘ (SRNG 13, 229). Ruský dialektismus mohl vzniknout nejspíš zkomolením r. *lištvennica*, přikloněním ke slovu *kislyj* ‚kyselý‘.

9. Ve slovanských jazycích, zejména v dialektech, se často zaměňují názvy podobných stromů, v našem případě jehličnanů. Na závěr uvádíme alespoň ilustračně několik takových názvů pro modřín, které původně označovaly koniferu jinou. Srov. přenesené názvy — ze smrku (*Picea*), např. slk. dial. *červení smrek*, *škvierk*, *škvirk* (archív JÚLŠ), p. dial. *šwir*k (Majewski 2, 426).

³⁹ *Kartotéka SSA* — luž. materiál archívu v Budyšině (Sorabischer Sprachatlas).

⁴⁰ J. Tomášek, *Naše Valašsko* 12, 1949, 172.

⁴¹ V. Eliášová, *Listy filologické* 66, 1939, 394.

⁴² E. Hadač—A. Hadačová—J. Spal, SbPlzPI 5, 1964, 49 vysvětlují *verpán* ‚modřín‘ dílem asimilací *l- > v-* (*lerpán* > *verpán*), dílem lidovou etymologií, spojením se slovem *verpánek*.

⁴³ E. Hadač—A. Hadačová—J. Spal, SbPlzPI 5, 1964, s. 14 a 46.

⁴⁴ H.—D. Krausch—S. Michalk, *Wörterbuch der niedersorbischen Pflanzennamen*, rkp.

⁴⁵ B. Sychta, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1967—1976, sv. 5, s. 58.

⁴⁶ Lambl, *Časopis Českého musea* 26, 1852, sv. 2, s. 46.

⁴⁷ *Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika*, Beograd 1959—, sv. 1, s. 162 a 160.

⁴⁸ W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1935, č. 4916; C. Battisti—G. Alessio, *Dizionario etimologico italiano*, Firenze 1950—1957, sv. 3, s. 2170.

ukr. dial. (lemk.) *škvir*, *škvirk* apod. (Makowiecki 200n), vše ‚modřín‘; — z borovice (Pinus), např. slk. dial. *červení bór* ‚modřín‘ (archív JÚLŠ); — z jedle (Abies), např. hl. dial. *jeđlenka* ‚modřín‘;⁴⁹ — z cedru (Cedrus): ukr. *kedryna* ‚Larix decidua‘ (Makowiecki 200 z botanické příručky z r. 1854); — z tisů (Taxus): p. dial. *cis* (Dubisz 22), *čis* (MAGP 11, 158), srb. *čis*, *čisovo dřevo*,⁴⁹ vše ‚modřín‘.

LITERATURA

- ACHTAROV, B.: *Materiali za bǎlgarski botaničen rečnik*, red. B. Ahtarov, Sofija 1939.
- ANNENKOV, N.: *Botaničeskij slovar'*, 2. vyd., S. Peterburg 1878.
- archív JÚLŠ = slk. dial. materiál archívu Jazykovedného ústavu Ludovíta Štúra SAV v Bratislavě.
- BERNEKER, E.: *Slavisches etymologisches Wörterbuch* 1—2, Heidelberg 1908—1914.
- BUFFA BOT. = F. Buffa, *Vznik a vývin slovenskej botanickej nomenklatúry*, Bratislava 1972.
- DAL, V.: *Tolkovij slovar' živogo velikorusskago jazyka...* 3. vyd., red. I. A. Baudouin de Courtenay 1—4, S. Peterburg 1903—1909.
- DUBISZ, S.: *Nazwy roślin w gwarach ostródzko-warmińsko-mazurskich*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1977.
- HRINCENKO, B.: *Slovar' ukrajins' koji movy* 1—4, Kyjiv 1907—1909.
- KISELEVSKIJ, A. I.: *Latino-russko-belorusskij botaničeskij slovar'*, Minsk 1967.
- KOŠÍK, V.: *Slovník lidových názvů rostlin*, Praha 1941.
- KOTT, F. Š.: *Česko-německý slovník zvláště grammaticko-frazeologický* 1—10, Praha 1878—1906.
- MAGP = *Mały atlas gwar polskich*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1957n.
- MACHEK, ROSTL. = V. Machek, *Česká a slovenská jména rostlin*, Praha 1954.
- MAJEWSKI, E.: *Slovník nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich* 1—2, Warszawa 1889—1894.
- MAKOWIECKI, S.: *Slovník botaniczny łacińsko-maloruski*, Kraków 1936.
- MARZELL, H.: *Wörterbuch der deutschen Pflanzennamen* 1—5, Leipzig 1943—1979.
- MOSZYŃSKI, K.: *Pierwotny zasięg języka prasłowiańskiego*, Wrocław 1957.
- PLET. = M. Pieteršnik, M.: *Slovensko-nemški slovar* 1—2, Ljubljana 1894—1895.
- RADYSERB-WJELA, J.: *Serbske rostlinske mjena*, Budyšin 1908.
- ROSTAFIŃSKI, ROŚL. = J. Rostafiński, *Slovník polskich imion rodzajów oraz wyższych skupień roślin*, Kraków 1900.
- SbPlzPI = *Sborník Pedagogického institutu v Plzni* 3—5, Praha 1960—1965.
- SIMONOVIĆ, D.: *Botanički rečnik. Imena biljaka*, Beograd 1959.
- SKOK, P.: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1—4, Zagreb 1971—1974.
- SBNG = *Slovar' russkich narodnych govorov*, Leningrad 1966n.
- SVOBODA, P.: *Lesní dřeviny a jejich porosty* 1—3, Praha 1953.
- ŠULEK, B.: *Jugoslavenski imenik bilja*, Zagreb 1879.
- ŽEL. = J. Želechovskij, *Malorusko-nimeckij slovar* 1—2, Lviv 1886.

НАЗВАНИЯ ЛИСТВЕННИЦЫ В СЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКАХ

Статья ставит себе целью дать этимологическое изложение названий лиственницы в славянских языках литературных и в диалектах. Все славянские слова распределены

⁴⁹ Vuk Karadžić, *Srpski rječnik istumačen njemačkim i latinskijem riječima*, 4. vyd., Beograd 1935, s. 764.

по семантической мотивировке. Этимологически трудное чеш. *modřín* объясняется, согласно Махеку, из праслав. *brinъ и последующим влиянием прилаг. *modrýj* (видимо, влияние польск. *modrzew < modrodrzew*). Прозрачно русск. *лиственница*, наоборот затруднения вызывает толкование сербохорв. *tesesal* и словен. *tasésen*. Интересными с точки зрения семантической мотивации являются русск. диал. *дерево*, словц. диал. *táj* и укр. *чубáтник*. Большую часть статьи занимают слова, заимствованные из финно-угор. (русс. диал. *нѣгла*), тюрк. (русс. диал. *карага́й*), герм. (напр., в.-луж. *larik*) и роман. (сербохорв. *drež*) языков. В заключение, помимо этимологически неясных слов (напр., укр. *яремиш*), приведены названия, которые были перенесены на лиственницу из других хвойных деревьев.